

Alkotás, nevelés, közszolgálat

Közelítések Szentirmai László művészetéhez

Több mint húsz éve, az 1985-ös Sárospataki Diáknapokon találkoztam először Szentirmai Lászlóval. Végzős gimnazistaként a diáktanács elnöke voltam, ő pedig a programok vezető grafikusa. Eredeti ötleteit, fiatalos lendületét, pedagógiai érzékét, tudatosan vállalt értelmiségi-közéleti elkötelezettségét azóta is nagyra becsülöm.

Néhány évvel később a sárospataki Értelmiségi Kör titkáráként tűnt föl a neve (vö: A sárospataki Értelmiségi Kör alapítólevele, 1988; közzéteszi: Balácsi Károly = Zempléni Múzsza 2001/3. szám). 1991-ben együtt lettünk alapító tagok a Sárospataki Népfőiskolai Egyesületben. Akkor már tudtam róla, hogy bábtervező és grafikusművész, 1968-ban érettségizett a pataki gimnáziumban, 1968-72 között az egri Tanárképző Főiskolán, 1972-75-ben a debreceni egyetemen tanult. 1972-78 között Alsóvadászon tanító, majd Sárospatakon a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kara (korábban: Comenius Tanítóképző Főiskola) oktatója, főiskolai docens.

Újabb pár évre rá lexikonban találkoztam a szócikkével: „Szentirmai László (Mezőcsát, 1950. ápr. 19.-) grafikus, bábjátékos, rajztanár. A sárospataki Puck bábegyüttes vezetője. Fő produkcióik 1979-1988 között Péter és a farkas, Carmina Burana, Egy kiállítás képei. 1987-től a sárospataki Zsákomban a bábom elnevezésű fesztivál elindítója és szervezője. 1984-1992 között a Bábjátékos c. lap szerkesztője volt. 1991-ben a Bábjátékos Egyesület, 1992-től az UNIMA titkára.” (Magyar színházművészeti lexikon, főszerkesztő: Székely György, Akadémiai Kiadó, 1994, 742. o.)

Sokoldalúság és minőség iránti elkötelezettség: ez jellemzi Szentirmai Lászlót minden tevékenységében. Évekig vezette a főiskola művészeti nevelési tanszékét, főigazgató-helyettesként a nevelési kérdéseket felügyelte. Része volt abban, hogy Patakon a Magyar Táncművészeti Főiskola kihelyezett néptáncpedagógus képzést indítson, később a helyi távoktatási központot irányította. Kritikus időszakban vállalta a Sárospatak c. közéleti lap szerkesztését, kreatív pályázatot írt az újonnan induló Árpád Vezér Gimnázium igazgatói posztjára. S emellett jelen vannak alkotásai az alkalmazott grafika terén is (A Művelődés Háza, a Sárospataki Népfőiskolai Egyesület és más intézmények logói, jelvényei), olvashatjuk elméleti igényű írásait (pl.: Comeniusi gondolatok a drámapedagógiáról = Zempléni Múzsza, 2004/1. szám).

Az alábbiakban a vele készült interjút tesszük közzé. A szöveget nem tagoltuk kérdésekkel, megőrizve ezzel Szentirmai László gondolatmenetét, a motívumok, összefüggések, tervek és eredmények, sikerek és kudarcok általa fontosnak tartott összképét.

A képzőművészi pálya

Már az iskolában is, de később a gimnáziumban úgy tartottak számon, mint aki valamivel jobban rajzol a többieknél. Harmadikos voltam (1967), amikor az akkoriban igen nagy jelentőségű diáknapokon az egyszerű tollrajzokból álló sorozatom bejutott a kiállítottak közé. Nagy büszkeség volt ez nekem. Meglehet, hogy Debreczeni Zoli bácsinak szintén valami hasonlót jelentett, akihez akkoriban amolyan műkedvelő rajzsakkörbe jártam a tanítóképzőbe. Ott többnyire antik amforákat, gipsz szobormásolatokat, drapériákat, na meg a mindenki számára kötelező penzumot – a gótikus templom rétegelt lemez-modelljét – rajzoltuk többedmagammal. Jó iskola volt egy gimnazista számára, hiszen aktív postástól, a főiskolásokon át a magamféle kiskamaszokig mindenki egyformán tanulhatott a pontosságra és az aprólékosságra kényes tanítóképzős tanártól. Akkoriban plakátokat készítettem a zenekarunknak, írtam és illusztráltam az Ifjúsági Klub naplóját, karikatúrákat rajzoltam, és rajzfilmrendező szerettem volna lenni. Egerbe, a tanárképző főiskolára is Dargay Attila tanácsára jelentkeztem, aki, látva karikatúráimat, azt ajánlotta – szereznek egy oklevelet, aztán majd meglátjuk.

Felvettek, és hatvannolcban 23 másik fiattal elkezdtem a tanulmányaimat. A tanév előtt társadalmi munkában ablakot tisztítottunk, amikor bemondta a rádió: csapataink bevonultak Csehszlovákiába. Blaskó János, Seres János és Nagy Ernő tanár úr óriási tehetségű pedagógusok voltak, akiknek segítségével nem volt nagy kunszt megszeretni a világ aprólékos megismerését és törekedni arra, hogy minél jobban sikerüljön elmondani mindazt a háromdimenziós valóságról, amit a papír vagy a farostlemez a két dimenzió kötöttségein belül megenged. Még jelentősebb volt Egerben, hogy nemcsak a tanárok, hanem az osztálytársak is legalább olyan fontosak voltak. Az ember titokban hozzámérte magát a többiek más és más tehetségéhez, az elején bizony igazi rémület volt rájönni, hogy valamiben mindenki jobb.

Tűhegyes ceruzák, szőrszál-vékony tollak, bársonypuha pasztellkréták, tusba, diópácba mártott pálcák nyoma a finom papírokon, az engedékeny linóleum és a csillogó rézlap. Megtanultam bánni mindennel, amivel csak lehetett. A legelsietettebb tanulmányrajz is pár óra vizsgálódást követel meg. Lassan kibontakozott előttem a felületes szemlélő elől elzárt világ. Négy esztendő Egerben, egy olyan főiskolán, amelyre sokan úgy tekintettek akkor, mintha a budapesti, az egyetlen képzőművészeti főiskola kisöccse volna, nagy személyes előrehaladást hozott. Maga a város, de a Líceum épülete is, olyan volt, mint egy ékszerdoboz. Dombra kapaszkodó, girbe-gurba utcáival, a barokk és klasszicista falak hangulatával, az Eger patakkal, a francia kertépítő művészet legszebb hagyományait őrző érseki kerttel olyan ízlés-csiszoló lehetőség volt, amely után alig ismertem magamra. A földrajz tanszéken Udvarhelyi Károly, Futó József, Köves József tanár urak – tudományos pontosságukkal – szintén nagy hatással voltak rám. Ahhoz képest, hogy induláskor rajzfilmrendező szerettem volna lenni, ezek a nagy tudású professzorok pedagógust fagragtak belőlem.

Diplomával a zsebemben nem is volt kérdés, hogy tanári állást keressek, amelyet – agrármérnök párommal közösen – Alsóvadászon, Szikszó mellett leltem meg. A tanévben tanítottam, és nyaranta – ha tehettem – az önképzés céljával művésztelepre mentem. Az akkoriban olajozottan működő *tanfelügyeleti* struktúra a tanárok továbbképzésével is támogatta az általános iskolákban folyó munkát. Jó szemű támogatókra leltem Rézművesné

Nagy Ildikóban és Bacskeiné Oláh Klárikában, akiknek segítségével Sopronba, Szarvasra jutottam el. A látható világ, a pillanat rögzítéséhez fűződő egész gondolkodásomat meghatározó volt találkozni Aradi Jenővel, a tragikus halált halt művészetpedagógussal. Ő esténként százsámra vetítette a különféle műalkotásokról maga készíttette diaképeket. Ilyet addig még sose láttam – Szent László gyönyörű hermája huszonöt különböző szemszögből, vagy Le Corbusier ronchamp-i imaháza öt fokként körüljárva. Teljesen megigézett. Mosolyogva mutatta a (később a koporsójává lett) Wartburg csomagtartójában heverő különféle állványokat és csere objektíveket. Ő volt az, aki megtanított arra, hogy nem elég nézni, látni is kell, de ha már látunk, akkor *azt meg kell tudni láttatni* is. És ha láttatni akarunk valamit, azt igazán a gyerekekkel kell megláttatni, hogy elég idejük legyen keresni, nézni és meglátni egyéb dolgokat. Kora reggel Sopron gyönyörködtető részleteit rajzoltam, késő délután a rajztanítás metodikájának megújításáról hallhattam, sötétedés után a diafényképezés titkaiba lestem be.

Balogh Jenő volt a másik hatalmas ajándék a nyári szabad életből. Addig sokat rajzoltam és viszonylag keveset festettem. Égetett szienna, kadmium sárga, fekete. Sose hittem volna, hogy ebből a fél világot meg lehet festeni. A minimumig lecsökkentett paletta segítségével lehet igazán megérteni az aprólékosságot, a finom különbségek jelentőségét. Nem kunszt ötven színből színességet, tarkaságot csinálni. Próbálkozzon valaki hárommal, annak különféle árnyalataival, kontrasztjaival – az már igen.

Amatőrnek számít mindenki, aki más egyéb tevékenység mellett műveli az ábrázoló, alkotó művészet bármelyikét. *Amatőr, de nem másodrendű.* Kiállításokon, kollégákkal kisebb-nagyobb alkotóközösségekben tömörülten, vagy csak tárlatokra benyújtott munkákkal hol itt, hol ott – de ma is ott vagyok. *Az egyén szerepe, helye, ereje, a szuverén egyén lehetőségei – ez foglalkoztat leginkább.* Az is sokszor elgondolkodtat, vajon milyen erővel, milyen hatalmakkal kell szembe nézni és milyenek az esélyeink? De leginkább az töprengtet, jól látjuk-e, helyesen értelmezzük-e, amit láthatunk, érezhetünk. Gyűlölöm az erőszakot, a háborút – ezt talán a korom is indokolja, ötvenhatban elsős voltam. Háborút megélt nagyszüleim mögött rettegvé osontam le a szenes-pincébe, mikor Mezőcsáton áthömpölygött a Pestre tartó harckocsifolyam. Hónapokig csak sok-sok kerekű tankokat rajzoltam. Ki nem állhatom az ostoba nagyszájúságot, a polcra méltatlanul felkapaszkodókat, az iskolázás után is tanulatlan, buta hatalmaskodókat. Ebből aztán nem egyszer kesernyés képek kerekednek.

2002 óta vagyok tagja egy alkotóközösségnek, amely egy eldugott nógrádi kistelepülésen működik. Manapság kisebb-nagyobb bábok bukkannak fel a képeimen. Tanácstalanok – mint magam is: hogyan juthattunk oda, ahol most vagyunk?

A pedagógusi pálya

Az ember nem készül – nem is készülhet – arra, hogy állami díjas pedagógus lesz. A kitüntetés az élet ajándéka, de sosem lehet tudni, hogy ezt az ajándékot végül megadja-e a sors, vagy sem. A kitüntetés egyébként is ráadás. Ráadásként kapja az ember, mintegy koronájaként a tanítványoktól kapott elismerés tetejébe.

Lépünk vissza Egerbe, a diplomaosztóig. A földrajz-rajz-tanári oklevéllel egy csendes kis faluban indultam neki az élő gyakorlatnak. Az írásvetítő akkor még befele tartott az iskolákba. Pályázatot nyertem a használatára vonatkozó gyakorlat közreadásával. Ez volt az

első publikációm. Jól indult az út, jól mentek a dolgok, de elkelt a tanács is. A Képzőművészeti Főiskola továbbképző tanfolyamán (1973) Balogh Jenő olyan látásmódot illesztett a már egyébként is meglévő igényes módszerhez, amely gyökeresen megváltoztatta a vizuális nevelésről alkotott vélekedésemet. Kis cigánygyerekeim alkotásaiból készített portfóliómat olyan megilletődöttséggel tekintette át és elemezte NEKEM, hogy szégyelltem magam a korábbi vakságom miatt. Olyan apróságokat fedezett fel és vetetett velem is észre, amelyek fölött, bizony, addig elsiklottam. Ahogy lapozgatott, bebizonyította, hogy *évek százai is kevesek ahhoz, hogy egy nemzet, egy népcsoport elfeledje a messziről hozott, zsigereibe itatódott tudását.* Évszázadok is kevesek ahhoz, hogy ostoba vagy bárdolatlan akaratoknak megfelelően asszimilálódjanak és elfelejtsenek mindent, kivéve a bőrük színét. Nagy tanulság volt megérteni huszonéves fejjel, hogy mindenkiben fel kell kutatni azokat a különleges tulajdonságokat, amelyek – ha mindannyian kitaróak vagyunk – kifénylenek a többi közül. Már az iskolában igyekezni kell megerősíteni azt, ami van. Tudnunk kell energiát adni a méltó starthoz, hogy ne sikkadjon el senki és semmi. Az én Balogh Attilám, a sok-sok Kótai, a sok-sok Horvát előnevű, mégis más és más cigánygyerekeim diófacék rajzai kellettek ahhoz, hogy megértsem: másképp kell tanítani, mint azt a 60-as, 70-es évek pedagógiai gyakorlata sugallta. Eközben Debrecenben még egy diplomát szereztem – pedagógia szakon (1975).

A sors úgy hozta, hogy megpályázhattam a sárospataki Tanítóképző egyik tanársegédi állását, és el is nyertem. Elég nehéz volt elhessegetni a gondolatot, hogy az intézmény döntését nem befolyásolta a tény, hogy a szüleim ott dolgoztak. A pedagógia tanszéken kezdtem és „mindent” kellett tanítani. Követeltek, de engedtek is. Nem voltam senki tanítványa, nem befolyásolt a kisvárosi műhelyek egyik rákfeneje: kussolj öcsém, „a mi kutyánk kölyke vagy”, mi sokat tudunk rólad! Friss és debreceni volt a diplomám, jó papírnak számított egy elismert egyetemről. A hetvenes évek közepe-vege már olyan volt, hogy a debreceni professzorok megengedhették maguknak, hogy Krisztusról, mint valaha élt tanítóról is tanítsanak, miközben más előadásokon a legmodernebb oktatógépes technológiákról, a legújabb didaktikai felfogásról tanulhattunk, szinte hónapokkal rá, amikor a könyv megjelent az angolszász nyelvterületen.

Legnagyobb szerencsémre az óvodai gyakorlatok vezetésére is beosztott az akkori tanszékvezető. Alig tudtam összecsomagolni magamat a sarokban az ovisok számára készített széken, hogy ne látszódjak akkorának a kicsik között, mint amilyen egyébként voltam. Órákon át kellett és lehetett megfigyelni azt, hogy hogyan rajzol egy kiscyber. Ő tőlük közvetlenül lehetett hallani, hogy miért rajzolták azt, amit rajzoltak. Megint egy másik világ nyílt meg. A továbbképzéseken pedig, amelyeknek hivatalos résztvevői voltunk, mindezt meg lehetett beszélni. Lassan ismét továbbalakult az emberi alkotó folyamatokról kialakult nézetem. S amikor édesapám nyugdíjba vonult, az intézmény számára is az látszott a legegyszerűbb megoldásnak, hogy a művészeti nevelési tanszéken folytassam tovább a munkát.

A rajztanítás igen szerencsétlen sorsú ága a pedagógiának. A más szakos kollégák számára szinte felfoghatatlan, hogy itt egyetlen feladatra beérkezhet huszonhat, egymástól igen eltérő megoldás, ennek ellenére mindegyik lehet kifogástalan. Nincs is könnyű dolga a „rajzosnak”, akit általában kedvelnek a gyerekek, mert érdekes dolgokat művelhetnek az óráin. Míg matekból egy oldalt tele kell körmölni az egyenlet egyetlen hibátlan levezetéséért – sőt egy vessző nem sok, annyit sem szabad tévedni –, addig a rajzórán akár

egy nagyvonalúan telefestett felület is földrengető sikert arathat. A tanárt is valami ködös gyanú övezi, kollégái „művésznek” tartják, és jó, ha nem legyintenek a háta mögött. Azt, hogy mit lát, mit gondol... Hagyjuk.

A nyolcvanas évek elején, fiatal oktatóként úgy alakult az élet, hogy tragikus sorsú kollégám, Kató József feladatai közül rám osztották a bábjáték oktatását. Természetesen ellenkeztem és kikötöttem, hogy addig szó sem lehet róla, amíg „ki nem taníthatnak”. Két hét múlva már be is iskoláztak a Népművelési Intézet emelt szintű képzésére. (1979.) Most, innen nézve ez volt az a pont, ahol a Jóisten maga ragadott nyakon, és – mint egy sakkfigurát – arra a kockára tett, ahonnan nem volt elzárva egy irány sem. A „B” kategóriás tanfolyam három évig tartott. Koós Iván, Vízváry László, Kós Lajos, Balogh Géza, Báron László – a műfaj legnagyobbjai – tanítottak bennünket. Aki akart, az mindent megtanulhatott. Ezerszámra készítettem a fényképeket, rajzoltam, barkácsoltam, és örökre megcsapott a mozdonyfüst. Rátaláltam – vagy éppen rámtalált a bábművészet. Az óvodában – ahova a műfaj klaszszikus közönsége jár – „nevelési eszköz” a bábu, a játék neve pedig alkalmazott bábjáték. Hamar kiderült számomra, hogy a bábjáték többet rejt, mint amit a közgondolkodás feltételez róla. Évek sora alatt – cikkek, tanulmányok és tankönyvek segítségével – bemutattam, hogy mit nyerhet a pedagógus, hogyha birtokában van a bábjátszás képességének. Eleinte a megyében, aztán mind távolabb sikerült megismertetnem beigazolt felismeréseimet – úgyhogy mára sikerült a hiteles szakértő szerepébe beleöregednem, hivatkozás lettem más intézményeknél írt szakdolgozatokban. Legmesszebb távol-keleten „tanítottam” érdeklődő pedagógusokat a bábjátékban rejlő különös lehetőségekre. (*E tapasztalatokról lásd: Szentirmai László: Tajvani mozaik = Zempléni Múzsza, 2001/4. szám.*)

A bizonyítás céljával létrehozott nemzetközi találkozó, a „Zsákomban a bábum” fesztivál lassan negyed százada igazol. Nincs kontinens, ahonnan nem lett volna vendégművészünk. Európa, a környező országok és természetesen a haza, ahonnan a legtöbb produkció jött. Művészetpedagógiai konferenciáink elméleti oldalról igazolják a gyakorlatot. Azt tettem, amit kellett – *amit szerte a világban megtanultam, bevittem a tantermekbe, letettem a tanítványok asztalára.*

A nyolcvanas/kilencvenes évek fordulóján kopogtatott a főiskola ajtaján Zsolnai József, aki az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógiai program országos elterjesztésén fáradozott. A pataki tanítóképzőnek ritkán, de voltak jó döntései. Az egyik éppen az volt, hogy – ha csak egy időre is, de – befogadta a tanítóképzés új változatát. Négy év után nemcsak egy kísérlet részesei, hanem a sikereken osztozók közül az egyikek is lehettünk. Nagyon boldog voltam, hiszen a pedagógiai alapállása felüdítően modern volt – ráadásul „rendes tantárgy volt” benne a virágkötészet, a karikatúra és a *bábjáték*.

Az egész olyan volt, mint amikor az asztalon sápadozó ónkupák közé ragyogó csiszolt kristály pohár kerül. A módszer lényege az újszerű pedagógiai gondolkodás. Paradigma-váltást jelentett és a Nemzeti Alaptanterv születésével egy időben olyan ablakot tört a magyar pedagógia várfalán, amely egyrészt a napfényes oldalra nyílt, másrészt friss levegőt eresztett be. Összekötő lettem, a program vezetésével a főiskola vezetése engem bízott meg. A 30-as éveim közepén járva is „taknyos kezdőnek” számítottam, így elég nehéz volt „nagy tapasztalattal” rendelkező, koros szakembereket meggyőzni, hát még munkára bírni. Nem lehetett mindenkivel elfogadtatni, hogy a megoldás nem felülről, kívülről jön, hanem mindenkinek magának lehet és kell azt kidolgoznia. Meg kellett tanulni – meg is tanultam – tantervet fejleszteni. Végül el is halt a kísérlet, de arra elég lehetőséget adott,

hogy bejárjam Ausztriát, Németországot, Dániát, Hollandiát a pedagógiai alternatívákkal való ismerkedés jegyében. Akkor még volt autóbusha az intézménynek és a hallgatókból verbuvált csoportokkal (az oktatók nemigen tolongtak), jövőbelátó alapítványoktól nyert pénzekre 2-3 hetes utakat tettünk a messzi ismeretlenbe. Élőben láttuk a Waldorf-pedagógiát működni, láttuk iskoláit, óvodáit, az öregotthonait(!). Napokat töltöttünk a wittenanneni főiskola falai között. Holland Montessori-, dániai szabad- és népfőiskolák vendégei voltunk napokig. Visszafelé a látottakkal és hallottakkal meggazdagodottan finomítottunk a pedagógia lehetőségeiről alkotott véleményünket, és reménykedtünk, hogy át is írjuk a dogmától dohos elméletet. A leuveni egyetemen a rendszerváltással összekapcsolódó felsőoktatási modernizálási folyamatban szereztem távoktatási ismereteket és képesítést (1995) és egy sereg járulékos tapasztalatot a modern, európai képzési struktúrákról. Eztán már angol nyelven mennie kellett és ment a szakma gyakorlása. A Táncművészeti Főiskola képzését befogadni, működtetni szintén feladat volt – nem vallott szégyent sem az iskola, sem a tantestület.

Ahol csak tehettem – és elég sok helyen megtettem – átadtam, amit harminc év alatt elleshettem. 2008-ban a magyar neveléstudomány eredményeinek felhasználása területén kiemelkedő tevékenységet folytató pedagógusok és neveléstudományi kutatók munkájának elismeréseként Kiss Árpád-díjat kapott öt tanár egyike lehettem. Nem vagyunk sokan, nagy elismerésben részesültem.

Közélet

Egy ember, aki egy kisváros jól körülhatárolható köréhez tartozik, ne nagyon kerülje ki azokat a lehetőségeket, amelyeket az élet felkínál. Márpedig ezek a lehetőségek eleinte mindig kevesek, és bizony a felmutatott eredményeken múlik, hogy megsokasodnak vagy végleg elfogynak. A valaha volt, legendás Diáknapok bonyolításában közreműködni, A Művelődés Háza grafikai arculattervezéséből részt hasítani apró tettek voltak.

A nyolcvanas évek végén már mindenki érezte valahol mélyen, hogy a dolgok nem maradhatnak úgy, ahogy voltak. Erről kisebb-nagyobb társaságokban cseréltek gondolatot, főképp a város értelmiségijeit – legfőképpen népművelők, pedagógusok –, és olyan magányos szakemberek, akiket talán a munkájuk, talán saját választásuk száműzött a közélettől távolabb. Az *Értelmiségi Kör* ezekből alakult. Ez volt a nagy kutatás és keresgélés időszaka. Igyekeztünk megtalálni azokat a nem Sárospatakon lakó, de a városhoz valamiképp köthető neves és még nevesebb személyiségeket, akik támogatni tudták a változtatás szándékát. Az ÉK nem volt párt. Vagy ha párt volt, akkor a Sárospatak város határain belül működő kicsi köztársaságban gondolkodók pártja – de akkor sem egy párt. Civil szervezet a javából. A tokaji borászat – mint életforma és lehetőség – ravasz kinyírásán mesterkedők megakasztása volt talán a legnagyobb fegyvertény, amely a közreműködésünkkel megtörténhetett. Akkor először és utoljára szerepeltem a Nők Lapjában – még ők is foglalkoztak az ÉK ügyével. (Lásd erről: *Volt egyszer egy borháború*, 1990; a dokumentumokat válogatta és szerkesztette: Balázs Károly = *Zempléni Múzsza*, 2002/4. szám.) Mint mindent, ezt is utolérte a rendszerváltással kinövekvő pártosodás és a korábban városi színekben nyüzsgő emberek felöltötték a zöld, a sárga, a kék színeket és voltak, akik maradtak pirosak. Keresztek, kalászkok, madarak és virágok telepedtek meg a vitázni hetente-havonta összejött társaság virtuális asztalán.

Egy eredménye azért volt ennek a húsz évvel ezelőtti próbálkozásnak, újrászületett a *Sárospatak* nevű újság. Eleinte a Tanácsháza tövében, Debreczeni Zoli bácsiék kertje végében, két kicsi irodában működött. Köszönhetően a leszakadt redőnyöknek, betódult a tiszta levegő és vele együtt a sok-sok jó és annál is jobb írás, az olvasók üzenetei, a lakosság ügyes-bajos dolgai. Igazi hőskor volt, amelyben az újságot kisipari körülmények között toll-késsel, letrasettel írtuk és javítottuk. A magunk készítette fotók és rajzok, karikatúrák és hirdetések tarkították a jelentős és kevésbé jelentős híráradatot. Volt helye a publicisztikának, a satírnak, a romantikának. Tudtuk kik születtek abban a hónapban, kik kötöttek házasságot és tudhattuk azt is, hogy ki távozott végleg. Aztán a polgármester rájött, hogy mire jó egy újság. Aztán a pártoskodók is rájöttek, hogy mire jó egy szócső. Szerkesztők adták egymásnak a néha át sem melegített széket. Méregdrága színes oldalakon jelentek meg a semmitmondó, semmibe mutató cikkek. És lassan átváltozott és elváltozott minden. Primitív kis képviselőcskék szócsatáinak szolgált alapul. Egyszer aztán az egyik törpének sikerült ügyrendi kérdésre egyszerűsíteni a tanakodást. A végén három hónapig a saját zsebünkből fizettük a megjelentetést, mert az ingyenességhez szoktatott, a tartalomból kiábrándult olvasók már végképp nem tartották fenn, nem adtak lehetőséget az átváltozásra.

A köz javát szolgálni sokféleképpen lehet. Egyik lehetőség az, hogy az ember részt vállal a város jövőjének a megálmodásában. Ez a legkevesebb. Részt vállalni a jövő alakításában az még komolyabb feladat. Akkoriban úgy tűnt, hogy Sárospatak iskolaváros marad. Ki gondolta volna, hogy nem kell több, mint tizenöt év és beigazolódik a közismert mondás, *az ország azé, aki teleszüli*. Akkoriban nem lehetett tudni, hogy lesz olyan idő, amikor azon kell gondolkodni, hogy van-e elég gyerek, és az a sok gyerek, aki van, akar-e tanulni vagy iskolába csak tanárt verni jár.

Az *Árpád Vezér Gimnázium* felépülte megosztotta a város érdekében gondolkodók színe-javát. A kezdeti terv szakközépiskola felépítését célozta – de az a projekt megfeneklett. Gimnázium már volt a városban, a szakközépiskola nem engedett – az ingatlanon megállíthatatlanul kinőtt egy újabb *makoveház*. Nehéz volt olyan igazgatói programmal előállni, amely egy ilyen helyzetben úgy tudott volna gyökeret eresztetni, hogy egyesítse, s ne megossza a döntés-előkészítőket. Most így visszatekintve kicsit *kasszandrai* az érzés, hogy az általam akkor elképzelték szerint alakul a helyzet. A város nemigen ússza meg, hogy annak a területnek az egységesítésével, a multifunkcionalitás továbbterjesztésével válaszoljon a 21. század kihívására. Milyen jó lenne, ha már akkortól fogva „egy kerítésen” belül lett volna a kollégium, a szakközépiskola és a gimnázium. Milyen jó lett volna egy 15 éven át tartó szerves építkezés, amelynek nyomán nem lenne kérdéses, hogy egy oktatási intézményben a pedagógus közösség összeválogatottságának eredményeképpen mindig rugalmasan lehessen válaszolni a szinte öt évenként megváltozó körülményekre. Nem kellene elkülönült pedagógus kollektívákkal számolni, mindenki értené, hogy egy erőteljes szellemi átalakulási folyamat nem úszható meg, és csak így lehet helyes választ adni a legvadabb fenyegetésre is. Számomra az ÁVG igazgatói pályázata, amely az iskola címeréig bezárólag aprólékosan átgondolt műként került az akkori döntéshozók – a városi képviselőtestület – elé, ma már csak kedves emlék. A feladatot annyira komolynak tartottam, hogy aprólékos, koherens rendszert sikerült – mintegy az addigi tapasztalataim lezárásaként – felállítani. Benne volt a nyugaton tett sok-sok tanulmányút eszenciája, a szabadabb – de nem szabados, fékét vesztett – iskolázás szabadalmi.

Ott volt az alkalmazás, az adaptálás lehetősége. Benne lett volna egy új feladatra szegődött fiatal pedagógusközösség pygmalioni formálásának lehetősége. Építés, önépítés – felhőkarcolás. Úgy, ahogy azt illik egy rebellis hírében álló városban, amely népfőiskolájával, angol internátusával, nyakas kurucságával, világba kiáltó várával írta be magát a történelembe.

Több próbálkozás is volt Sárospatakon, hogy a kisvárosi értelmiséget valamilyen módon rávegye arra: legyen hasznára azoknak, akik közé született vagy betelepedett. Egy ilyen lehetőség volt a *népfőiskolai mozgalom* feltámasztása, amely szintén a rendszerváltozás környékén pattant ki egy maroknyi népművelő fejéből. A gyökerek léteztek, az ágacska már korábban kihajtott, de a régen várt esőt csak a 90-es évek hozták meg. Több szekcióba tömörülve létrejött tanárokból, népművelőkből és lelkeszekből álló kicsi szövetség, a Sárospataki Népfőiskola Egyesület. Eleinte minden területen, így a művészetek, a társadalomtudományok és a vallás vonalán kisebb-nagyobb csoportok nyári szabadegyetemeit verbuváltuk a határon belül, illetve azon túl élő magyarokból. Kedvező szelek fújtak, nagy közalapítványok nagy pénzüsszegekkel jó lehetőséget teremtettek arra, hogy Európának akár a túlsó sarkából is utazhassanak ide fiatalok, és mi patakiak is eljuthassunk távoli svéd szigetekre, messzi dán városokba.

Az élet már csak olyan, hogy a benne bejárható utak mindig kegyetlenül hepehupásak. Völgy után domb, a domb után süppedék, amit néha mocsár követ. Így alakult ennek a nagy múltra alapozó kis egyesületnek a története is. Eleinte amolyan közkatonaként magam is sokat dolgoztam benne, részese voltam a képzőművészeti szekció kisebb-nagyobb sikereinek. Amikor a „támaszpont” a Domján-házba került és időközben leszűkült, átalakult a bejárható területek száma, kissé kiestem a mindennapok tevékenységéből. 2004-ben azon vettem észre magam, hogy egy marakodástól megszeppent és elcsendesedett maradék tagság választ elnökül. Nem volt öröm beletekinteni a fortyogó lábasba. Lehetőség alig, kiürült kassza, megcsappant alkotói vágy – nem sok egy fényesebb jövő elképzeléséhez. Erőltetett menet következett. Négy év alatt mégis úgy sikeredett, hogy – ha kisebb publicitással is – de ismét sikerült felküzdeni magunkat az ország legjobban működő egyesületei közé.

A pataki főiskola *művészeti nevelési tanszéke* ritka kincs a hazai pedagógusképzés területén. Az összes többi társintézményben mindenki azon dolgozott, hogy különálló éneke-zene tanszék, rajztanszék vagy éppen drámatanszék jöjjön létre – amolyan zseb-tanárképzőcské. Nekem – hála a Lükő Gáborral és László Gyulával való találkozásoknak – van egy ideám, amely az élő népeletről, az élő népművészetből indul. Közismert, hogy a magyar faluban a szokások, a természetbe ágyazottság, a hitre, hiedelemre, a tapasztalatra, jeles napokra épülő évkör irányította az emberek életét. A szokásokban együtt élt a zene-tánc-tárgyalkotás-irodalom-ruházkodás. Ez adta a keretet, ez teljesítette ki azt az egységet, amit mi népművészetnek ismerünk, de tulajdonképpen egy koherens életforma. Vajon miért nem tud eleget az utcán közlekedő járókelő minderről? Valójában mi az, amit egyes politikusaink piros-fehér-zöld pántlikával átkötve *magyarságként* tálalnak? Vajon miért nincs igazi ereje a szónak, hogy én *magyar* vagyok? Valószínűleg azért, mert a nagyrészt falulakó magyarországi népesség – talán a klebelsbergi reformnak is köszönhetően – egyre „iskolázottabb”, és ma már tantárgyakba szuszakolva „tanulja” mindannak forgácsait, amit annak idején a nagy- és úkapja, a dédikéi még mindennapi életként elsajátítottak és megélték. A butykosok, a szuszékok elmentek a rajzórára. A népmesék

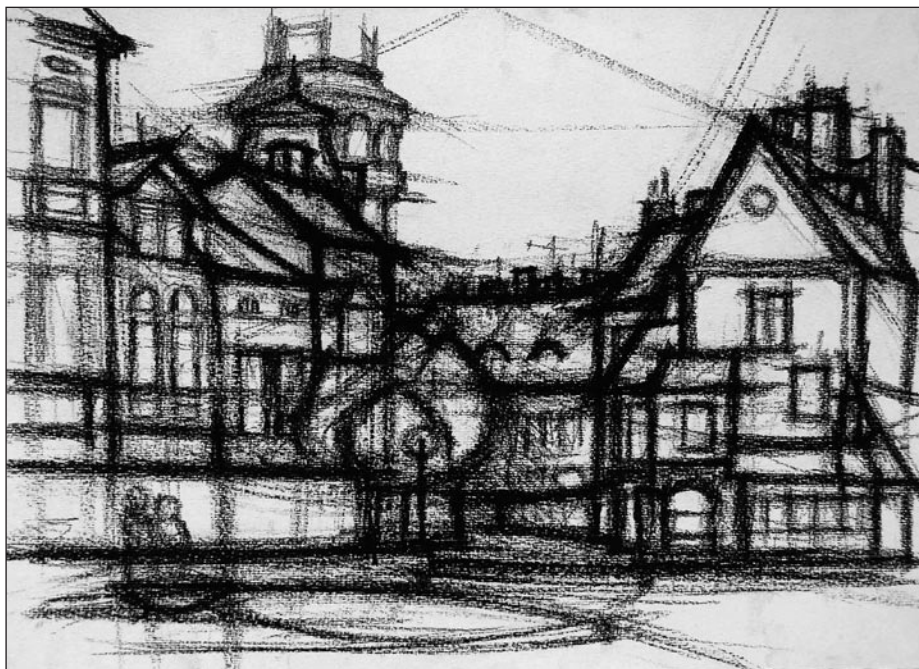

és balladák, a magyarórákra száműzött dramatikus népszokások gyöngyszemei porba hullanak, ha a magyartanár olyan. A népdal Kodály kottáiba csomagolva az énekórákon igyekszik élve átbukdászolni, néptánc oktatás is csak ott van, ahol a tornatanár is úgy akarja. Széttépték, felnégyelték a népművészetet, mint annak idején Koppányt. Az a tragédia, hogy amint ő is, a népművészet – és közvetve vagy éppen ennek köszönhetően – a *magyarság tartalma is belehalt* a felnégyelésbe.

Ezen okulva a sárospataki tanítóképző művészeti nevelési tanszéke mindmáig egy szobába ülteti le a drámatanárt az énekessel, a rajztanárt a táncossal – hogy együtt gondolják ki, vajon mit és hogyan kellene közvetíteni az óvodában és az iskolában. Tanszékvezetőként hosszú éveken át dolgoztam azon, hogy ez az összetett tudású pedagógusközösség együtt maradjon és egyként gondolkodó csapatként előre mutató, tervszerű munkát végezzen. Tanítsa a következő generációkat tanítókat a gazdag nemzeti hagyaték értékére, a megőrzött, a megtartott önazonosságunk kincssel felérő erejére.

Állami díjas pedagógusnak nem lehet készülni – csak ha a külvilág akarja, lesz azzá az ember. Talán akkor, ha a kívülállók úgy találják, hogy hosszan, konokul halad a vélt világosság felé, minden idegével, tetteivel át akarja adni, amit kapott, szerzett, kitalált, kombinált. Mert az értelmiséginek nemigen lehet más célja, mint az életútjában felhalmozódott lehetőségekkel becsületesen sáfárkodni mások – és csak azután a maga – javára.

(Az interjút bevezette és készítette: Bolvári-Takács Gábor.)

Soproni utca (szénrajz, 43 x 27 cm) 1974.